

численного прошарку експертів, які поєднуюватимуть природничі (насамперед біологічні і генетичні) та соціально-гуманітарні знання, можуть сприяти стабілізації майбутнього соціального розвитку на пострадянському політичному просторі.

Література

1. Кундієв Ю.І. Біоетика – веління часу // Вісн. НАН України. – 2001. – №11. – С. 11-16.
2. Кундієв Ю.І. Біоетика – ознака цивілізованості // Науковий світ. – 2002. – №7. – С. 26-27.
3. Гриньова М.В., Джурка Г.Ф., Кращенко Ю.П. Гуманізація освіти у вимірах біоетики // Глобальна біоетика: сучасні виміри, проблеми, рішення / Матеріали III міжнародного симпозиуму з біоетики. – К.:Сфера, 2004. – С. 60-61.
4. Гриньова М.В., Джурка Г.Ф., Кращенко Ю.П. Біоетичні проблеми і природничо-наукова освіта // Проблеми відтворення та охорони біорізноманіття України / Матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. – Полтава: АСМІ, 2004. – С. 45-48.
5. Генетична модифікація рослин – об'єктивний етап у розвитку науки // Вісн. НАН України. – 2002. – №12. – С. 3-5.
6. Чешко В. Біоетика і громадянське суспільство // Там само. – 2002. – №1. – С. 10-16.
7. Кундієв Ю., Кисельов М. Біоетика: витоки, стан, перспективи // Там само. – 1999. – №8. – С. 6-13.
8. International Bioethics Committee IBC of UNESCO. Proceedings of the Fourth Session, october 1996, vol. 1, p. 15-18.
9. Иойрьш А.И. Правовые и этические проблемы клонирования человека // Государство и право. – 1998. – № 11. – С. 87-93.

РОЛЬ ТЕРІОФАУНИ ВЕРХНЬОГО ПЛЕЙСТОЦЕНУ У ФОРМУВАННІ РЕЛІГІЙНОГО СВІТОГЛЯДУ КРОМАНЬЙОНЦІВ.

*Кущепал С.В., Закалюжний В.М., Лядський І.К.
Полтавський ДПУ імені В.Г. Короленка*

Від самого початку існування людства на нього впливають різноманітні фактори оточуючого природного середовища. Одним з найважливіших компонентів біотичного фактору є теріофауна (ссавці), які були і є основним компонентом раціону людей, до того ж наші пращури самі неодноразово ставали їжею диким хижакам. В ті давні часи людство ще не перейшло на новий, недосяжний для інших тварин, щабель еволюції і входило до однієї з ланок природного ланцюга живлення.

Деградація останнього заледеніння в середній смузі Європи супрово-

джувалася підвищенням ролі лісових біотопів і їх послідовним просуванням на північ. До цього ж часу відноситься світанок мисливських пізньопалеолітичних культур, що спеціалізувалися на здобичі крупних трав'яних ссавців. Люди вступили в єдиноборство з несприятливими природними умовами, виявивши дивну адаптацію до суворої обстановки; фактично почався активний перетворюючий вплив людини на тваринний світ [12].

Суворі умови життя в прильодовикових зонах особливо сприяли прискореному вдосконаленню засобів, що забезпечували існування. Це торкається перш за все організації полювання і знарядь праці, пов'язаних з ним. Полювання в пізньому палеоліті стає пануючим виробництвом. Особливо розвивається полювання на мамонта, найкрупнішої рослинної тварини. Зайбільша вага мамонта досягала 1,5—2 т. При умілому зберіганні його м'ясо могло надовго забезпечити їжею навіть великий колектив палеолітичного селища. Полювання на шерстистих носорогів, коней, биків, північних оленів займала значно менше місце в господарстві людини. До кінця палеоліту ще здійснювалися облавні полювання крупного масштабу [5].

Здобування хижаків, особливо вовків і песців, в пізньому палеоліті мало на головній меті забезпечити людину хутром для одягу і інших побутових потреб. М'ясо хижаків — вовків, песців, корсаків, як правило, не вживалося в їжу, так само як і у сучасних арктичних народностей.

Треба зазначити, що крупні звірі склали один з найістотніших компонентів природного оточення стародавньої людини, що і визначило ранній розвиток мисливського промислу, але тільки в пізньому палеоліті полювання зайняло важливу позицію в господарському житті. Про це свідчать витвори палеолітичного мистецтва, присвячені в основному зображенню оленів, коней, бізонів, зубрів, носорогів мамонтів, які відіграли важливу роль в харчовому раціоні. Разом з ними зображалися і хижі тварини (печерний ведмідь, печерна гієна, печерний лев, шаблезубий кіт) — суперники по полюванню і вороги первісних людей [12].

Полювання на мамонта, природно, вимагало чітких організаційних форм, а також відповідного цій важкій і небезпечній справі спорядження і озброєння мисливців. Зате результати такого колективного полювання створювали міцну і порівняно тривалу забезпеченість людини продуктами першої необхідності -- м'ясом, жиром для обігріву і освітлення, кістками, бивнями і шкурою, що знайшла застосування навіть в побудівництві.

Розвиток мисливської діяльності призвів не тільки до усвідомлення того, що всі без винятку тварини, що належать до одного виду, не дивлячись на всі існуючі між ними відмінності, мають багато спільного, являються в певному відношенні тотожними один одному, але і до появи впевненості у відсутності різкої границі між людьми і тваринами, до виникнення віри в перевернення [11].

На думку багатьох дослідників, серед пристосувань до полювання було і мисливське маскування, що потребувало, по-перше, перевдягнення мисливця у тварину та, по-друге, імітацію поведінки та рухів тварини. Прикладом

цього можуть виступати бушмени, які перевдягаються в ту тварину, на яку вони збираються полювати, та повністю імітують її поведінку і рухи [3, 11, 13].

Імітація рухів тварин отримала тим більший розвиток, що воно було важливим засобом надбання, передачі та накопичення мисливського досвіду. Наслідуючи рухи тварини, мисливець краще засвоював деталі поведінки тварини [11].

Поступово повторюючись повсякденне перевтілення мисливця в тварину шляхом одягнення шкіри звіра та наслідування його рухів, а потім повернення до свого колишнього вигляду шляхом скидання шкіри та припинення імітації його дій, ймовірно, призводило до появи віри у переверництво, впевненості, що між людиною і твариною немає принципової різниці.

Досвід, без котрого не могло бути успішним полювання, міг бути надбаний лише в процесі практичної діяльності багатьох поколінь первісних мисливців. Якщо би пращури займалися полюванням в рівному ступені на декількох видів тварин, то накопичення досвіду йшло б украй повільно. Швидко накопичення досвіду і збільшення продуктивності полювання могло відбуватися лише за умов певної спеціалізації мисливської діяльності первісних сімей [11].

Подібного роду спеціалізація виникала стихійно.

Наприклад, головним об'єктом полювання Чжоукоудяня був олень, на долю якого припадає 70 % усіх знайдених кісткових залишків [14].

У гроті Аман-Кутан переважають залишки барана [1].

У нижньому горизонті Ля Ферассі і середньому шарі Ле Мустье – бика [2, 4].

В Іллінке ведмеді складають 374 особини з загальної кількості у 464 [9].

Важливий вплив на становлення релігійних поглядів кроманьйонців відіграла й поява та розвиток образотворчого мистецтва; виникнення технології наскального розпису та малюнків на кістках у цілях накопичення та передачі досвіду майбутнім поколінням.

Звичайно, розвиток образотворчого мистецтва був можливий тільки тому що виникаючі в свідомості людей образи дійсності були могутніми засобами об'єднання їх емоцій в спільній, життєво важливій для колективу трудовій діяльності. Мистецтво завжди було однією з форм суспільної свідомості [10].

Прекрасні малюнки художників пізнього палеоліту все ще дивують нас витонченістю ліній і яскравим осмисленим спостереженням тварин, що виражається у видатній силі і енергійності малюнка.

Виникнення сучасної людини характеризується винятковим духовним і психічним розвитком, який вивів еволюцію людини з рамок чисто біологічної еволюції і поставив його під владу соціальних законів [8].

Одним з вищих проявів духовної культури людини, що відображають глибини емоційних відчуттів, психіки і суспільного світогляду, є музика.

В печерних пізньопалеолітичних поселеннях Західної Європи на стінах печер були знайдені зображення танцюючих антропоморфних істот, обряджених в звірині шкури (печери Трьох Братів, Комбарелль і ін.). Але танець був пов'язаний з музикою. І цей вид мистецтва теж був представлений в знахідках з пізньопалеолітичних поселень. Крім найпростіших, знайдених у Франції, Англії, Угорщині, Чехословаччині, свистків були знайдені і досить складні вироби з кістки і рогу. Вони близькі по своєму пристрою до флейт і сопілок. В шарах, що відносяться до пізнього палеоліту відомого поселення Молодово V на Дністрі були знайдені музичні інструменти у вигляді флейт або сопілок з п'ятьма і великим числом бічних отворів, що визначають висоту звуку. Такі знахідки свідчать про те, що кроманьйонець вже володів складним емоційним сприйняттям навколишнього світу [6].

Найбільша споруда Мезінського поселення, побудована з кісток мамонта і рогів північного оленя, спочатку була звичайним житловим приміщенням. Потім воно прийшло у ветхість і було залишено. Пізніше цю споруду ґрунтовно зміцнили за допомогою внутрішніх підпор, що підтримували зведення, і влаштували тут «будинок обрядів», святкувань.

Колективні обрядові ритуали палеолітичної людини мали синкретичний характер, органічно поєднували хореографічні, музичні й вокально-театралізовані дійства [7]

Встановлено, що в споруді не було предметів господарсько-побутового побуту, але були знайдені предмети, що відображали ідеологічну сферу діяльності кроманьйонця. В руїнах знайшли кістки мамонта: лопатку, дві щелепи, стегно, крупний фрагмент черепа і великий уламок тазу. Всі ці кістки на певних ділянках були покриті геометричними узорами, виконаними червоною фарбою у вигляді зигзагів, прямих і паралельних ліній, кутів. Розфарбовані кістки знаходилися всі разом у віддаленій від входу частині будівлі. Тут же були знайдені і інші предмети, в їх числі: набірний «шумлячий браслет», що складається з п'яти окремих пластин з бивня мамонта, з прекрасним різьбленим орнаментом; два крупні вироби, антропоморфні фігури, кожна з яких має заокруглюючий верхній кінець і витончений нижній. Ці вироби дуже добре розміщуються в затисненій долоні. В будинку також знайдений молоток з рогу північного оленя, вісім кістяних проколів і зламана кістяна голка. На підлозі знаходилася безліч черепашок морських молюсків, з яких складалася наміста. З руїн споруди було витягнуто близько 10 кг червоної і жовтої вохри, що залягала на підлозі окремими скупченнями по 2 — 3 кг в кожних. Таким чином, святкове або обрядове призначення всього знайденого в мезинському обрядовому будинку — поза сумнівом. На окремих орнаментованих частинах розфарбованих кісток мамонта були виявлені безумовно локалізовані ділянки з явними порушеннями цілості поверхневого шару. Вони пізнаються по згладженій і залощеній поверхні, по спрацьованому верхньому шару, різкій відмінності стану поверхневого шару кістки від навколишніх природних площин її і т.д. Всі ці поверхневі порушення на кістках, по висновку учених, з'явилися в результаті зосереджених ударів по кістці, що проводилися

тривалий час. Не залишається сумніву в тому, що всі забарвлені кістки служили ударними музичними інструментами. Один з них — стегно мамонта для кращого резонування було зсередини частково обчищено від кісткової губчатої тканини. Цікаво, що набір цих інструментів давав різну тональність, різну звукову шумову гамму [6].

З цими предметами був пов'язаний і молоток з рогу північного оленя. Ним користувалися як ударником для витягання звуку при постукуванні по кістках. Цю ж функцію виконували і два вироби з кістки мамонта з округлими і витонченими кінцями. Ними користувалися як звуковими калаталами. Набірний «шумлячий браслет», безумовно, повинен бути віднесений до звукових інструментів типу своєрідних кастаньєт, що супроводжували танці. Цей інструмент є першою матеріальною знахідкою, підтверджуючою розповсюдження мистецтва танцю серед палеолітичного населення Східної Європи. Решта предметів може розглядатися як своєрідний «театральний реквізит». Вісім кістяних проколів і кістяна голка були необхідними для того, що одягається в одяг з шкур. До речі, палеолітичні малюнки, знайдені в печерах Франції, часто передають танцюючі фігури обрядженими в звірині шкури. Запас вохри в будинку служив обрядовій, святковій меті. Вохра йшла на забарвлення тіла, гримування і ін.

При розкопках пізньопалеолітичного поселення Межиріч на Канівщині було встановлено, що біля входу в житлі, багато в чому аналогічне мезинському, стояв череп мамонта, прикрашений складним геометричним малюнком на лобі. Розмалювання кісток мамонта, ймовірно, пов'язане з культовими ритуалами мисливської магії [7].

В самому житлі знайшли разом з безліччю господарсько-побутових і ритуальних предметів декількох пошкоджених і один цілий ударний молоток. Череп мамонта був дуже добрим звуковим резонуючим інструментом типу барабана. Молотки могли призначатися і для нього. Ймовірно в Мезині в обрядовому будинку знаходився такий же інструмент, представлений уламком черепа мамонта з розписом червоного кольору [6].

Мезинський обрядово-святковий будинок разом з предметами, знайденими в ньому, а також межирічський розписний череп мамонта є унікальними знахідками. Дослідження їх розкриває одну з найважливіших сторін психології кроманьйонця, його світовідчуття, емоційність, поведінка. Слід підкреслити ще одну із сторін соціальної значущості знайдених кістяних музичних інструментів. П'ять розфарбованих кісток мамонта, знайдених в Мезині, разом представляли собою функціонально єдиний музичний комплекс. Але з ним повинні були бути зв'язано два звукові калатала і «шумлячий» браслет-кастаньєти. До цього ж набору належав і орнаментований череп мамонта -барабан, що зберігся, як завжди черепи цієї тварини, фрагментарно [6].

Умови життя кроманьйонців, що особливо мешкали в прильодовиковій зоні, склалися так, що окрема сім'я не могла існувати як самостійна соціально-економічна організація. Здобич крупного звіра, проведення облавних по-

лювань, споруда ловецьких ям, доставка мисливських трофеїв, в тому числі і розчленованих туш мамонтів за допомогою, ймовірно, волокуш, будівництво зимового житла і інші види трудомістких господарських робіт вимагали кооперації, зусиль всієї родової общини.

Таким чином, в пізньому палеоліті економічний стан суспільств, що освоїли велику частину Європи, був досить стійким, і полювання, особливо на мамонта, забезпечувала життєдіяльність колективів. При таких, загалом сприятливих, обставинах населення чисельно збільшувалося, створювалися кращі можливості для збереження нащадків [5].

На основі вище зазначених фактів і припущень можна зробити висновок про провідну роль теріофауни верхнього плейстоцену у формуванні психологічної та духовної сфери життя людини. Основними компонентами цього впливу були як пряма взаємодія так і використання решток тварин у ритуальних дійствах при проведенні різних обрядів та свят, зокрема у вигляді музичних інструментів.

Література:

1. Библикова В.И. Некоторые замечания по фауне из мустьерской пещеры Аман-Кутан I // Советская археология. – № 3, 1958. – С. 230 – 231.
2. Бонч-Осмоловский Г.А. Грот Киик-Коба // Палеолит Крыма. – Вып. 1., 1940. – С. 152.
3. Гуцин А.С. Происхождение искусства. – М. – Л., 1937. – С. 94 – 96.
4. Ефименко П.П. Первобытное общество. – К., 1953. – С. 184.
5. Закалюжный В.М., Лядский И.К. Позднепалеолитическая мамонтовая фауна млекопитающих – важный биотический фактор развития человеческого общества // Мат. Міжнар. конфер. „Гінцівська стоянка та проблеми кам'яного віку України (до 130-річчя відкриття пам'ятки)”. – Зб. „Кам'яна доба України”. Вип. 4. – Київ – Полтава, 2003. – С.278 – 282.
6. История Украинской ССР. Первобытнообщинный строй — до второй половины XIII в. — К.: Наукова думка, 1981. — Т.1. — 495 с.
7. Кравич Д.П., Овсійчук В.А., Черепанова С.О. Українське мистецтво. – Ч. I. – Львів: Світ, 2003. – С. 43 – 44.
8. Николов Т. Долгий путь жизни. — М.: Мир, 1986. — 166с.
9. Підоплічко І.Г. Розкопки палеолітичної стоянки Іллінка в 1946 р. // Археологічні пам'ятки УРСР. – Т. 2., 1949. – С. 324.
10. Рогинский А.А. Об истоках возникновения искусства. — М.: Изд-во МГУ, 1982. — 32с.
11. Свиридов Ю.И. Как возникло человечество. – М.: Наука, 1966. – С. 322 – 379.
12. Серебряный Л.Д. Древнее оледенение и жизнь — М.: Наука, 1980. — 128с.
13. Элленбергер В. Трагический конец бушменов. – М., 1956. –
14. С. 144 – 145.

15. Movius H.L. Early man and pleistocene stratigraphy in Southern and Eastern Asia // Papers of Peabody Museum of American Archeology and Ethnology. – Vol. 19, № 3, 1944. – P. 68.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЗАСІДАННЯ ШКІЛЬНОГО КЛУБУ "ЮНИЙ КІНОЛОГ"

Гуріненко Н.О., Пескун С.П.

Полтавський ДПУ імені В.Г. Короленка

Останнім часом у багатьох школах набула широкого застосування така форма позаурочної діяльності учнів, як шкільні клуби. Шкільний клуб — це місце зустрічі однодумців, захоплених однією ідеєю, це могутній засіб зміцнення шкільного колективу. До складу шкільного клубу можуть входити діти різних вікових категорій, учителі, які спрямовують діяльність цієї шкільної організації. На нашу думку, в даний час така форма позакласної роботи є найбільш жвавою, захоплюючою і може значно сприяти навчальному і виховному процесам. Вважаємо, що однією із найбільш цікавих ідей для створення шкільного клубу може бути любов дітей до домашніх тварин, зокрема кішок і собак. Тематика занять у клубах може бути найрізноманітніша. Але головною умовою, звичайно, є безпосередня участь дітей у підготовці всіх заходів.

Багато школярів мають вдома або хочуть мати вірних друзів людини — собак. Інтерес до цих представників ряду хижих звірів надзвичайно великий. Значна кількість літератури, теле- і радіопередачі, здається, повинні задовольнити потребу дітей у знаннях про цих вірних супутників людини, але практика показує, що лише живе спілкування, увага до цього питання з боку вчителя дає значні результати.

Шкільний клуб "Юний кінолог" може об'єднувати школярів V-XI класів. Перевагу, звичайно, краще віддавати дітям старшого віку. Заняття можна проводити 1 раз на місяць за слідуною тематикою:

1. Організаційне заняття. Анкетування членів клубу "Юний кінолог".
2. Людина знаходить друзів (загальні відомості про кінологію, цікава інформація про собак, їх значенню в житті людини).
3. Службові собаки — вірні помічники людини.
4. Собаки — мисливці.
5. Декоративні породи собак.
6. Як правильно доглядати за четвероногим другом.
7. Собаки — герої літературних творів, кінофільмів, живопису.
8. Як вибрати собаку? Виступ спеціаліста-кінолога.
9. Відвідання міської чи районної виставки собак. Підведення підсумків роботи клубу.

Розглянемо методику проведення заняття клубу "Юний кінолог" на те-